

5. Франкл, В. Э. Человек в поисках смысла [Текст] / В. Е. Франкл. — М.: Прогресс, 1990: —368 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Мэй. R. Yskusstvo psykhologhycheskoho konsultyrovanyia [Текст] /R.Мэй.; Per. s anhl. T. K. Kruhlovoi .— М.: Klass, 1999 .— 144 s.
2. Ryan R., Deci E., Grolnick W. Autonomy, relatedness, and the self: Their relation to development and psycho-pathology // Developmental psychopathology / Eds. D. Cicchetti, D. Cohen. N. Y.: Wilev, 1995. V. 1. P.618- 655.
3. Rychlak J. The nature and challenge of teleological psychological theory //Annals theoretical psychology. - N.Y.: Plenum Press, 1984.V.2.P.115-150.
4. Fromm, Э. Два аспекта свободы в жизни современного человека [Текст] / Э. Fromm//Rodytelskoe sobranie-2006. -N 2. - S. 26-37.
5. Frankl, V. Э. Chelovek v poyskakh smysla [Текст] / V. E. Frankl. — М.: Prohress, 1990: —368 с.

Відомості про автора

Павлюк Марія.Михайлівна, доцент кафедри психології МАУП, м. Київ, Україна
Pavliuk, Mariia M., Ph.D of Psychology, Associate Professor, of the Department Psychology, Interregional Academy of Personnel Management (IAPM), Kyiv, Ukraine
E-mail: maksiola@gmail.com

УДК 159.922.6:159.923.2]-053.81"465"21/39"

Партико Т.Б.

МЕХАНІЗМИ ПСИХІЧНОГО ЗАХИСТУ В ОСІБ З РІЗНОЮ СУБ'ЄКТИВНОЮ ОЦІНКОЮ КОНСТРУКТИВНОСТІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ

Партико Т.Б. *Механізми психічного захисту в осіб з різною суб'єктивною оцінкою конструктивності життєвого шляху.* Досліджено механізми психічного захисту в осіб у віці 21–39 років, які по різному оцінюють конструктивність свого життєвого шляху. Встановлено, що заперечення характерно для осіб, схильних оцінювати свій життєвий шлях як більш конструктивний або помірно конструктивний; цей механізм дозволяє підтримувати позитивне самоставлення. Показано, що більш конструктивні особи переживають сумніви з приводу реальних можливостей своєї самореалізації і позитивних життєвих змін. Виявлено, що для осіб, які оцінюють життєвий шлях як менш конструктивний, найбільш вираженою є регресія; поєднавши цей механізм з проєкцією та заміщенням, людина може знизити тиск негативного самоставлення.

Ключові слова: психічний захист, життєвий шлях, конструктивність,

рання дорослість.

Партыко Т.Б. Механизмы психической защиты у лиц с разной субъективной оценкой конструктивности жизненного пути. Исследованы механизмы психической защиты у лиц в возрасте 21–39 лет, которые по-разному оценивают конструктивность своего жизненного пути. Установлено, что отрицание характерно для лиц, склонных оценивать свой жизненный путь как более конструктивный или умеренно конструктивный; этот механизм позволяет человеку поддерживать положительное самоотношение. Показано, что более конструктивные лица переживают сомнения по поводу реальных возможностей своей самореализации и положительных изменений в жизни. Выявлено, что для лиц, которые оценивают жизненный путь как менее конструктивный, наиболее выраженной является регрессия; объединивши этот механизм с проекцией и замещением, человек может снизить давление отрицательного самоотношения.

Ключевые слова: психическая защита, жизненный путь, конструктивность, ранняя зрелость.

Постановка проблеми. Упродовж століть в людей виробилось безліч різних способів подолання своїх внутрішніх проблем. Одним з них є механізм психічного захисту особистості, який діє на рівні несвідомого; індивід не розпізнає механізмів, завдяки яким чиниться протидія перешкоді. Незважаючи на те, що термін “захисний механізм” вперше з’явився у 30-х роках ХХ ст. [8] у зв’язку зі способом вирішення конфліктів та адаптації до зовнішніх умов, захист психіки як наукова проблема постала значно раніше і, насамперед, пов’язана з іменами Ш. Ференці і З. Фрейда. Якщо перші дослідження даної проблематики значною мірою були пов’язані з вивченням природи самих механізмів (в працях З. Фрейда – витіснення, в працях Ш. Ференці – ідентифікація, інтроєкція та проєкція), то у подальшому спектр наукових інтересів розширився. Завдяки науковому доробку цілого покоління вчених (К. Абрахам, А. Адлер, М. Балінт, Е. Джонс, М. Кляйн, Г. Нунберг, В. Франкл, З. Фрейд, А. Фрейд, К. Хорні та ін.) механізми психічного захисту особистості почали розглядати як певну форму поведінки, реакції або дії людини, яка визначається впливом факторів зовнішнього або внутрішнього середовища [1-4, 6]. У подальшому було здійснене більш детальне вивчення цих факторів (В. Бассін, В. Від, В. Воловик, В. Рожнов, В. Ротенберг, В. Ташликов, В. Цапкін та ін.). Проте у цих дослідженнях недостатня увага звернута на особливості механізмів психічного захисту у контексті конструктивності життєвого шляху особистості.

Життєвий шлях відображає цілеспрямовані зусилля, що витрачає людина для побудови свого життя [1]. Його конструктивність є результатом побудови

людиною оптимальної конструкції процесу свого життя, яка визначає його загальну результативність [5]. На більшу конструктивність життєвого шляху може розраховувати та особа, яка використовує ефективні для неї механізми захисту і водночас зберігає позитивне ставлення до себе. Імовірно, суб'єктивна оцінка загальної результативності життя значною мірою залежить від того, які саме механізми захисту в неї активізуються в психотравмуючій ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток ідей основоположників проблеми механізмів психічного захисту призвів до такого трактування даного поняття: захист як психічна діяльність, спрямована на спонтанне викорінення наслідків психічної травми (В. Бассін, В. Рожнов), як механізм адаптивної перебудови сприйнятої інформації, що з'являється у ситуації, коли людина не може адекватно справитись із почуттям занепокоєння (В. Ташликов), як спосіб репрезентації викривленого сенсу у житті людини (В. Цапкін) [цит. за 2, 4, 7].

Окрім підходів, які підкреслюють в механізмах захисту ідею «викорінення» травматичного досвіду та подолання тривожних переживань, широко розповсюджуються погляди В. Ротенберга, В. Воловика та В. Віда, які звертають увагу на функціональне значення цих механізмів. Дослідники висловлюють думку про те, що захисні механізми дозволяють здобути внутрішнє благополуччя завдяки тому, що особа менше надає значення подіям навколо неї [цит. за 4, 6]. Такий підхід наближає нас до розуміння ролі захисних механізмів психіки у побудові конструктивного життєвого шляху особистості, адже необхідність такого захисту виникає при появі у суб'єкта почуття власної неповноцінності, руйнації цілісності й значущості особистості, переживання дисгармонійності на різних рівнях: психічному, соціальному, духовному.

Мета статті – перевірити припущення про те, що в осіб, які по різному оцінюють конструктивність свого життєвого шляху, механізми психічного захисту відіграватимуть різну роль у підтриманні позитивного і запобіганні негативного самоставлення.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У дослідженні взяли участь 124 особи, чоловіки та жінки, у віці від 21 до 39 років (середній вік – 29 років). Для виявлення захисних механізмів особистості використаний тест-опитувальник «Індекс життєвого стилю» (Р.Плутчик, Х.Келлерман), який дає змогу діагностувати рівень напруженості основних захистів (заперечення, витіснення, регресія, компенсація, проєкція, заміщення, інтелектуалізація, реактивне утворення). Методика «Особистісна біографія» (О. Мотков) призначена для вивчення конструктивності життєвого шляху: загальної конструктивності й гармонійності особистості, яскравості її самореалізації, чіткості її життєвого самовизначення, позитивності особистісної трансформації. Самоставлення особистості вивчалось за допомогою методики В.Століна і С.Пантелєєва, яка вимірює такі модальності самоставлення: закритість,

самовпевненість, самокерування, дзеркальне Я, самоцінність, самоприйняття, внутрішня конфліктність, самоприв'язаність, самозвинувачення, самоповага, аутосимпатія та самоприниження.

Для підтвердження статистичної достовірності отриманих даних використані математико-статистичні методи: порівняльний аналіз (тест Шеффе), кореляційний аналіз (r-Пірсона при $p < 0,05$) і факторний аналіз – метод головних компонент з Варімакс обертанням (при факторних навантаженнях $> 0,500$).

Для загальної групи досліджуваних характерне таке. Напруження механізмів психічного захисту складає 53,29% з максимальним середньогруповим значенням для механізму заперечення 69,66% і мінімальним для витіснення 40,12%. Ієрархія механізмів захисту в осіб періоду ранньої дорослості представлена на рис. 1.

Середні показники конструктивності життєвого шляху особистості для загальної групи досліджуваних відповідає високому рівню – 70% ($M = 3,81 \pm 0,44$). Усі модальності самоставлення, крім самоцінності, коливаються в межах середніх показників (M від 4,31 до 6,86). Середньогруповий показник самоцінності досліджених нами осіб відповідає високому рівню ($M = 8,16 \pm 1,41$).

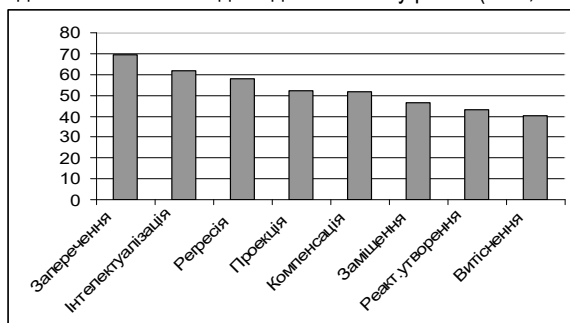

Рис. 1. Ієрархія механізмів захисту в осіб періоду ранньої дорослості

Для виявлення загальних тенденцій, які можуть вказати на роль захисних механізмів у побудові конструктивного життєвого шляху з урахуванням самоставлення особи проведений факторний аналіз на основі загальногрупових даних.

Проаналізуємо структуру факторів для загальної групи досліджуваних. П'ятифакторна модель пояснює 64,54% від загальної дисперсії даних. Перший фактор – «Роль заперечення у позитивному самоставленні в період ранньої дорослості» – об'єднав такі модальності самоставлення, як аутосимпатія (0,878), самоприйняття (0,729), самоприв'язаність (0,578), дзеркальне Я (0,549) та самоцінність (0,513), а також механізм психічного захисту заперечення (0,674). Цей фактор пояснює 14,47% від загальної дисперсії даних. Другий фактор, який

можна назвати «Уникання психічного захисту при негативному самоставленні» (18,51% від загальної дисперсії даних), пов'язаний з низькими факторними навантаженнями для показників самоприпинення (-0,777), внутрішня конфліктність (-0,715), самозвинувачення (-0,708), проєкція (-0,733), регресія (-0,697), компенсація (-0,646), реактивне утворення (-0,621), заміщення (-0,569), а також для загального показника механізмів захисту (-0,912). У третьому факторі (17,37% від загальної дисперсії даних) загальна конструктивність особистості (0,922) об'єдналась з її основними індикаторами, а саме: життєвим самовизначенням (0,828), життєвою самореалізацією (0,857), трансформацією особистості (0,844), гармонійністю особистості і її життя (0,765). Цей фактор описує «Конструктивність особистості». Зазначимо, що ні одна з модальностей самоставлення не об'єдналась в один фактор з індикаторами конструктивності. Про зв'язок між конструктивністю і самоставленням можна судити лише на основі кореляційного аналізу (r в межах від 0,225 до 0,497). Четвертий фактор «Роль інтелектуалізації у самоповазі та самовпевненості осіб ранньої дорослості» (9,11% від загальної дисперсії даних) вказує на тісний взаємозв'язок між самоповагою (0,702), самовпевненістю (0,505), закритістю (0,757) та механізмом інтелектуалізації (0,536). П'ятий фактор, який пояснює 5,07% від загальної дисперсії даних, вказує на «Роль витіснення у позитивній трансформації особистості у ранній дорослості» і включає позитивну трансформацію (0,583) і механізм витіснення (0,695).

Отож, особам, які досягли ранньої зрілості, важливо усвідомлювати, що їхній життєвий шлях конструктивний, що вони самовизначились і реалізують себе, а їхня особистість розвивається гармонійно. При цьому вони мають помірне напруження механізмів психічного захисту від психотравмуючих ситуацій, здебільшого схилиючись до заперечення життєвих проблем, що, у свою чергу, підвищує ймовірність позитивного емоційного ставлення та почуття симпатії до себе, позитивних очікувань стосовно своєї особи з боку інших і, особливо, відчуття цінності власної особистості, яке є дуже характерним для цього віку. При цьому не виключена певна ригідність Я-концепції. Для запобігання загального негативного емоційного ставлення до себе, внутрішніх сумнівів та незгоди зі собою, звинувачень у свою адресу людина має якомога менше вдаватись до таких механізмів захисту, як регресія, компенсація, проєкція, заміщення та реактивне утворення.

Зниження суб'єктивної неприйнятності психотравмуючих ситуацій шляхом інтелектуалізації за допомогою логічного обґрунтування і навіть маніпуляцій, яка за своїм напруженням посідає друге місце з-поміж механізмів захисту у цьому віці, сприяє позитивній оцінці власного Я з позицій соціально-нормативних критеріїв поведінки, а також більшій впевненості, відчуттю сили Я, знімає внутрішнє напруження і пов'язана з більш конформною позицією людини. На

позитивні зміни у своєму житті у ранній дорослості більшу увагу звертають особи, схильні до механізму витіснення неприйнятних імпульсів, потягів та бажань.

Для перевірки припущення про те, що в осіб, які по різному оцінюють конструктивність свого життєвого шляху, механізми психічного захисту відіграватимуть різну роль у самоставленні, загальну групу досліджуваних поділили на підгрупи. Для цього був використаний кластерний аналіз за методом к-середніх по досліджуваних. Роль окремих показників при кластеризації, яка визначалась за допомогою дискримінантного аналізу (Wilks' Lambda: ,15553 approx. $F(12,232)=29,690$ $p<0,0000$), така: загальна конструктивність особистості, трансформація особистості, позитивна трансформація, життєве самовизначення, життєва самореалізація, гармонійність особистості. До першого кластеру потрапили 44 особи (35,5% від загальної кількості), до другого – 46 осіб (37,1% від загальної кількості), до третього – 34 особи (27,4% від загальної кількості). Коректність класифікації для першого кластеру становить 95,45%, другого – 93,48%, третього – 85,29%.

Порівняння середніх показників конструктивності особистості у досліджуваних з трьох кластерів за тестом Шеффе показало такі відмінності (p в межах від 0,004 до 0,000). Найвища конструктивність особистості спостерігається в представників третього кластеру («Особі, які оцінюють свій життєвий шлях як більш конструктивний»), найнижчі – другого кластеру («Особі, які оцінюють свій життєвий шлях як менш конструктивний»), середні – першого кластеру («Особі, які оцінюють свій життєвий шлях як помірно конструктивний») (рис. 2).

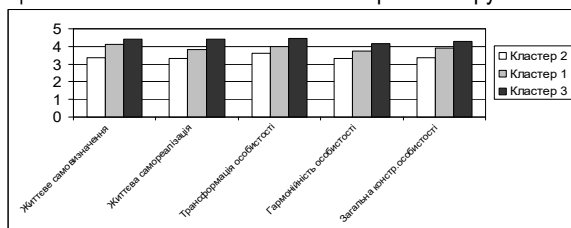

Рис. 2. Середні показники конструктивності особистості в досліджуваних з першого, другого та третього кластерів

Щодо позитивної трансформації, то найвищий показник виявлений в представників першого кластеру ($M=1,31$) у порівнянні з другим ($p=0,016$) і третім ($p=0,001$) кластерами. Між показниками другого та третього кластерів відмінностей не виявлено (рис. 3). Респонденти, які оцінюють свій життєвий шлях як помірно конструктивний, вважають, що в їхньому житті постійно відбуваються позитивні зміни. Зазначимо, що особи, які схильні до вищої та нижчої конструктивності, також відзначаються позитивною трансформацією особистості, однак інтенсивність цих змін значно нижча, ніж в представників першого кластеру, в яких доля цих позитивних змін значно вагоміша.

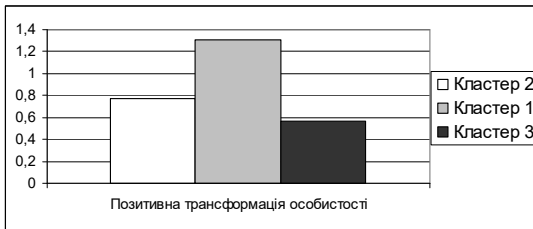

Рис. 3. Середні показники позитивної трансформації особистості в досліджуваних з першого, другого та третього кластерів

Розглянемо факторну модель для емпіричних даних осіб, *схильних до більшої конструктивності (кластер 3)*. Ця модель пояснює 64,53% від загальної дисперсії даних і складається з п'ятих факторів. Перший фактор «Захист у випадку негативного самоставлення більш конструктивних осіб» (18,74% дисперсії) містить такі шкали: самоприниження (0,848), внутрішня конфліктність (0,736), самозвинувачення (0,696), загальний показник механізмів захисту (0,831), реактивне утворення (0,695), регресія (0,694), проекція (0,682), заміщення (0,624), компенсація (0,557). Другий фактор «Роль заперечення у позитивному самоставленні» (15,42% дисперсії) утворюють шкали аутосимпатія (0,793), самоцінність (0,744), самоприв'язаність (0,710), дзеркальне Я (0,617), самозвинувачення (-0,513), заперечення (0,718). Третій фактор «Сумніви щодо конструктивності свого життєвого шляху» (11,54% дисперсії) побудований з основних показників, які свідчать про конструктивність особистості, з низькими факторними навантаженнями: загальна конструктивність (-0,803), трансформація особистості (-0,826), життєва самореалізація (-0,770), життєве самовизначення (-0,679). Четвертий фактор, який пояснює 10,66% дисперсії, включає самоповагу (0,720), самовпевненість (0,671), закритість (0,823) та інтелектуалізацію (0,525) і отримав назву «Роль інтелектуалізації у самоповазі та самовпевненості схильних до конструктивності осіб». Останній п'ятий фактор – «Сумніви щодо позитивної трансформації та гармонійності життя» (8,15% дисперсії) – поєднав з низькими факторними навантаженнями позитивну трансформацію (-0,607) та гармонійність особистості і життя (-0,710) і з високим – самокерування (0,614).

Найбільшого напруження для осіб цієї групи досягає заперечення реальності (рівень напруження – 80,31%) та інтелектуалізація (рівень напруження – 64,46%). Особи, схильні оцінювати свій життєвий шлях як більш конструктивний, досягають позитивного самоставлення, зокрема, емоційного самоприйняття, відчуття цінності свого Я для себе та інших шляхом заперечення своїх проблем. Мати вищу самоповагу і впевненість у своїх силах їм допомагає логічне обґрунтування небажаних подій, які виникають на життєвому шляху, а також конформна життєва позиція.

З метою уникнення негативного самоствавлення активно використовується ціла низка механізмів захисту, найефективнішими з яких є заміна розв'язку більш складних завдань простими, компенсаторне фантазування, приписування оточуючим своїх неприйнятних почуттів чи думок, розрядка ворожих емоцій на більш доступних об'єктах, а також трансформація внутрішніх імпульсів у свою протилежність. Проте, враховуючи невисокі показники негативних модальностей самоствавлення для даної групи респондентів і незначну напруженість цих механізмів (від 43,21% до 48,94%), можна стверджувати, що такий спосіб зниження негативного самоствавлення є радше додатковим ресурсом для даної групи осіб.

Оцінка життєвого шляху як процесу конструктивного супроводжується для респондентів цієї групи сумнівами як щодо самореалізації і самовизначення, так і щодо позитивної трансформації і гармонійності. Показник позитивної трансформації для цієї групи досліджуваних є значно нижчим, ніж в тих, хто оцінює його як помірно конструктивний ($p=0,001$). Незважаючи на переконання, що вони самі керують своєю долею, ефективно управляють емоціями і контролюють їх, більш конструктивні особи мають внутрішні суперечки щодо подій свого життя, що, найімовірніше, і стимулює саморозвиток і в кінцевому результаті – схильність до конструктивності. Оптимальний рівень внутрішніх суперечностей на фоні незначної внутрішньої конфліктності ($M=3,73$), очевидно, виконує роль внутрішнього ресурсу для позитивних особистісних змін.

Проаналізуємо факторну модель для емпіричних даних осіб, *схильних до меншої конструктивності (кластер 2)*. Ця модель пояснює 63,24% від загальної дисперсії даних і так само, як у вищеописаних випадках, складається з п'ятих факторів. Перший фактор «Позитивне самоствавлення менш схильних до конструктивності осіб» (13,91% дисперсії) об'єднав основні шкали, які свідчать про позитивне самоствавлення особи: самоцінність (0,638), самоповага (0,635), самоприв'язаність (0,610), аутосимпатія (0,594), самокерування (0,582) та закритість (0,800). У другому факторі загальна напруженість механізмів психічного захисту поєдналась з індикаторами негативного самоствавлення: загальний показник механізмів захисту (0,719), регресія (0,726), проекція (0,695), заміщення (0,577), самоприниження (0,872), внутрішня конфліктність (0,810), самозвинувачення (0,803). Цей фактор можна назвати «Захист у випадку негативного самоствавлення менш конструктивних осіб» (17,41% дисперсії). Третій фактор – «Суперечлива оцінка трансформації особистості» (10,45% дисперсії) – засвідчив тісний зв'язок між показниками конструктивності особистості, а саме гармонійністю особистості і життя (0,581), трансформацією особистості (0,579), загальною конструктивністю особистості (0,502), позитивною трансформацією (-0,636), і окремими модальностями позитивного самоствавлення, а саме самоприйняттям (0,682) і аутосимпатією (0,581).

Особи, які демонструють безумовне самоприйняття, особливо на рівні емоційного самоствалення, можуть переживати внутрішні суперечки щодо позитивних трансформацій в їхньому житті. Враховуючи нижчий у порівнянні з попередньою групою рівень самовпевненості ($p=0,000$), самокерування ($p=0,000$), самоцінності ($p=0,000$), самоприв'язаності ($p=0,000$) і вищого – внутрішньої конфліктності ($p=0,000$), самозвинувачень ($p=0,003$), самоповаги ($p=0,000$), аутосимпатії ($p=0,000$) і самоприниження ($p=0,000$), можна зробити висновок, що ці суперечки не призводять до побудови конструктивної життєвої позиції.

Четвертий фактор «Механізми психічного захисту менш конструктивних осіб» (9,41% дисперсії) поєднав загальний показник механізмів захисту (0,541) з механізмами заперечення (0,678), витіснення (0,657) і компенсації (0,614). П'ятий фактор, який можна назвати «Роль самовпевненості у підтриманні конструктивності» (12,05% дисперсії), включив загальну конструктивність особистості (0,733), життєву самореалізацію (0,754), життєве самовизначення (0,648) і самовпевненість (0,727).

Попри те, що у ранній період дорослості людина оцінює свій життєвий шлях як менш конструктивний, її намагання відчуті гармонійність своєї особистості є реальнішим для тих, хто живе у злагоді зі собою, схвалює свої життєві плани, приймаючи себе навіть з недоліками. Це особи, які мають позитивне емоційне самоствалення, впевнені, що керують собою і водночас дещо дистанціюються від оточуючих. На фоні вищого, ніж у попередньої групи, внутрішнього конфлікту ($p=0,000$) людина може переживати внутрішні суперечності щодо позитивних змін у своєму житті. Насамперед, це стосуватиметься осіб з підвищеною аутосимпатією. Якщо ж схильні до меншої конструктивності особи впевнені у своїх силах і задоволені собою, незважаючи на найнижчу з-поміж інших ровесників схильність до конструктивності, вони намагатимуться самовизначитися і самореалізуватися.

Якщо особи, які оцінюють свій життєвий шлях як менш конструктивний, матимуть негативне самоствалення, вони, найімовірніше, активізуватимуть такі механізми захисту, як регресія, проекція та заміщення. Найбільше напруження для осіб цієї групи має регресія (63,04%). Якщо людина долає внутрішнє напруження шляхом переходу на більш ранні стадії розвитку лібіді, то, найімовірніше, вона схилитиметься до локалізації неприйнятних почуттів та думок назовні, приписуючи їх стороннім людям або менш небезпечним і більш доступним об'єктам. Саме це призводить таких осіб до негативного самоствалення: самоприниження, самозвинувачення, внутрішніх конфліктів.

Достатньо напруженим для респондентів цієї групи є також механізм заперечення (62,71%). Особи, які практикують заперечення, більше схильні до самоусвідомлення свого Я як стрижня особистості ($r=0,508$), більш переконані у тому, що являють інтерес для оточуючих ($r=0,438$), безумовно приймають себе

такими, якими вони є ($r=0,415$), поважають себе ($r=0,535$), емоційно приймають ($r=0,486$), вище оцінюють гармонійність своєї особистості і життя ($r=0,373$) і можуть ефективніше досягати конструктивності своєї особистості ($r=0,307$).

Факторна модель для емпіричних даних осіб з *помірною схильністю до конструктивності (кластер 1)* виглядає так. Модель описує 61,83% від загальної дисперсії даних і включає п'ять факторів. Перший фактор – «Захист у випадку негативного самоставлення помірно конструктивних осіб» (22,81% від загальної дисперсії даних) – об'єднав загальну напруженість механізмів психічного захисту (0,950), проєкцію (0,728), реактивне утворення (0,719), компенсацію (0,683), регресію (0,639) з такими негативними модальностями самоставлення: самоприниження (0,852), внутрішній конфлікт (0,822) та самозвинувачення (0,769). У другому факторі (13,38% дисперсії) механізми захисту заперечення (0,681) та витіснення (0,528) поєдналися з позитивними модальностями самоставлення: аутосимпатія (0,873), самоприйняття (0,773) і самоприв'язаність (0,516). Йому можна присвоїти назву «Роль заперечення та витіснення у самоприйнятті». Третій фактор (10,51% дисперсії) так само включив механізми захисту і позитивні модальності самоставлення, а саме інтелектуалізацію (0,506), заміщення (-0,579), закритість (0,711), самоповагу (0,701), дзеркальне Я (0,523) та самовпевненість (0,521). Його назва «Роль інтелектуалізації у позитивному самоставленні». До четвертого фактору (8,32% дисперсії) увійшли шкали, які свідчать про конструктивність особистості: загальна конструктивність особистості (0,753), позитивна трансформація (0,599), гармонійність особистості і життя (0,593) і життєве самовизначення (0,561). Він отримав назву «Конструктивність особистості». У п'ятому факторі – «Роль самокерування у самореалізації» (6,81% дисперсії) – об'єдналися шкали життєвої самореалізації (0,674) і самокерування (0,633).

Особи, які вважають, що їхній життєвий шлях можна оцінити як помірно конструктивний, найбільше активізують механізм заперечення (рівень напруження – 68,71%), який у поєднанні з витісненням переживань про психотравмуючі події сприяє позитивному емоційному ставленню людини до себе, схваленню своїх планів і бажань. Самоповага, очікувана позитивна оцінка з боку інших і самовпевненість більш притаманна тим особам, які практикують механізм інтелектуалізації, зосереджуючи увагу на «розумовому» способі долання фруструючих ситуацій і уникаючи механізм заміщення негативних емоцій на більш доступних об'єктах. Реалізувати свої життєві плани більш доступно тим особам з даної групи, які здатні керувати собою і своєю поведінкою.

Уникання негативного самоставлення, зокрема внутрішнього конфлікту, самозвинувачень і самоприниження, сприятиме активізація цілого спектру механізмів захисту, пов'язаних з заміною проблемних завдань на більш доступні, компенсацією своїх недоліків за рахунок інших людей або приписуванням своїх

небажаних рис іншим та трансформацією фруструючих імпульсів у свою протилежність.

Висновки та перспективи подальших розвідок. При суб'єктивній оцінці свого життєвого шляху як такого, що є більш конструктивний у порівнянні з іншими ровесниками або помірно конструктивний, в людини активізується такий механізм психічного захисту, як заперечення. Цей механізм дозволяє підтримувати позитивне самоставлення. Для осіб, які оцінюють життєвий шлях як менш конструктивний, найбільш вираженою є регресія; поєднавши цей механізм з проєкцією та заміщенням, людина може знизити тиск негативного самоставлення. Це підтверджує висунуте нами припущення про те, що в осіб, які по різному оцінюють конструктивність свого життєвого шляху, механізми психічного захисту відіграють різну роль у підтриманні позитивного і запобіганні негативного самоставлення.

Оцінюючи життєвий шлях як конструктивний, людина переживає при цьому певні сумніви щодо реальних можливостей своєї самореалізації і позитивних життєвих змін. При відсутності внутрішньої напруженості це може виступати рушійною силою гармонізації особистості. Якщо внутрішні суперечки щодо позитивних трансформацій в житті розгортаються на фоні загального зниження самоприйняття при збереженні аутосимпатії, це може спровокувати уявлення про свій життєвий шлях як недостатньо конструктивний.

Подальші дослідження пов'язані зі з'ясуванням статевих відмінностей механізмів психічного захисту у контексті конструктивності життєвого шляху особистості, а також з дослідженням інших вікових груп.

Partyko, T.B. *Psychic Defense Mechanisms in Individuals with Different Subjective Evaluation of Life Constructiveness.* *The article focuses on the analysis of psychic defense mechanisms in individuals in the period of late adulthood (124 individuals aged from 21 to 39 years old) who have different evaluations of their life constructiveness. We used the test-questionnaire «Lifestyle Index» by R. Plutchik and H. Kellerman, methodology «Personal Biography» by O. Motkov, self-attitude personality test by V. Stolin and S. Panteleyev.*

It is identified that with subjective evaluation of one's life as such that is more constructive in comparison with one's peers or moderately constructive an individual launches such mechanism of psychic defense as denial. This mechanism enables to keep positive self-attitude. For people who evaluate their life as less constructive more expressed is regression; combining this mechanism with projection and replacement a person can reduce the pressure of negative self-attitude.

Evaluating their life people experience certain doubts regarding real opportunities for their self-realization and positive life changes. With absence of internal tension it can become the driving force for personality harmonization. If internal arguments

regarding positive life transformations take place at the background of generally lower self-perception accompanied by preserved autosympathy, it can provoke evaluating one's life as insufficiently constructive.

Keywords: *psychic defense, life, constructiveness, early adulthood.*

Список використаних джерел

1. Анцыферова Л.И. Психология повседневности : жизненный мир личности и «техники» ее бытия / Л. И. Анцыферова // Психология социальных ситуаций / Под ред. Н. В. Гришиной. — СПб. : Питер, 2001. — С. 285–309.
2. Грановская Р. М. Защита личности : психологические механизмы / Р. М. Грановская, И. М. Никольская. — СПб., 1999. — 352 с.
3. Демина Л. Д. Психическое здоровье и защитные механизмы личности / Л.Д. Демина, И. А. Ральникова. — Барнаул : Изд-во Алтайского государственного университета, 2000. — 123 с.
4. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С. Д. Максименко. — К., 2006. — 240 с.
5. Мотков О.И. Методика «Личностная биография». — Режим доступа: <http://www.psychology-online.net/articles/doc-394.html> [14.05.2016]
6. Романова Е. С. Механизмы психологической защиты. Генезис. Функционирование. Диагностика / Е. С. Романова, Л. Р. Гребенников. — Мытищи : Издательство "Талант", 1996. — 144 с.
7. Тарт Г. Механизмы защиты // Самосознание и защитные механизмы личности : Хрестоматия / Г. Тарт. — Самара : Бахрах-М, 2000. — С. 482–509.
8. Фрейд А. Эго и механизмы защиты / А. Фрейд. — М., 2003. — 256 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Antsyferova L. I. Psikhologia povsednevnosti : zhyznennyi mir lichnosti i «tekhniki» yeye bytia / L. I. Antsyferova // Psikhologia sotsialnykh situatsiy / Pod red. N. V. Grishinoi. — SPb. : Piter, 2001. — S. 285–309.
2. Granovskaya R. M., Nikolskaya I. M. Zashchita lichnosti : psikhologicheskie mekhanizmy / R. M. Granovskaya, I. M. Nikolskaya. — SPb., 1999. — 352 s.
3. Demina L. D., Ralnikova I. A. Psikhicheskoye zdorovie i zashchitnye mekhanizmy lichnosti / L. D. Demina, I. A. Ralnikova. — Barnaul : Izd-vo Altaiskogo gosudastvennogo universiteta, 2000. — 123 s.
4. Maksimenko S. D. Genesis sushchestvovaniya lichnosti / S. D. Maksimenko. — K., 2006. — 240 s.
5. Motkov O.I. Metodika «Lichnostnaya biographia». — Rezhym dostupa : <http://www.psychology-online.net/articles/doc-394.html> [14.05.2016]
6. Romanova Ye. S., Grebennikov L. R. Mekhanizmy psikhologicheskoy zashchity. Genesis. Funktsionirovanie. Diagnostika / Ye. S. Romanova, L. R.

Grebennikov. – Mytishchi : Izdatelstvo "Talent", 1996. – 144 s.

7. Tart G. Mekhanizmy zashchity // Samosoznaniye i zashchitnye mekhanizmy lichnosti : Khrestomatiya / G. Tart. – Samara : Bakhrakh-M, 2000. – S. 482-509.

8. Freid A. Ego i mekhanizmy zashchity / A. Freid. – M., 2003. – 256 s.

Відомості про автора

Партико Тетяна Борисівна, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри психології Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, Україна.

Partyko, Tetiana B., PhD in Psychology, Associate Professor, Professor at the Department of Psychology of the Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine

E-mail: partyko_tet@yahoo.com

УДК 159. 923

Рябовол Т.А.

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ НА РОЗВИТОК ФУНКЦІЇ ПРОГНОЗУ

Рябовол Т.А. Вплив психологічної травми на розвиток функції прогнозу. У статті розглядається проблема недорозвитку здатності до прогнозування у людей з психологічною травмою. Викладено результати теоретичного аналізу наукових розвідок про причини порушень процесу антиципації. Зокрема, розглядаються психологічні та нейропсихологічні аспекти впливу психотравми на розвиток функції прогнозу. Недорозвиток функції прогнозу розглядається як наслідок ушкоджень когнітивних та емоційних механізмів індивіда. Проаналізовано вплив недорозвитку прогностичної функції на поведінку та емоційно-вольову діяльність особистості. В статті йдеться про те, що поєднання недорозвитку прогностичної функції з ушкодженням емоційної сфери спричиняє девіації поведінки, рецидиви протиправних дій та проблеми соціальної адаптації індивіда в цілому. Автор припускає, що особливості функції прогнозу розвиваються залежно від типу психологічної травми, яку переживає особистість. Корекція прогностичної функції сприятиме посттравматичному зростанню особистості та подоланню труднощів соціальної адаптації, запобіганню рецидивів протиправної поведінки.

Ключові слова: функція прогнозу, картина світу, психологічна травма, нейропсихологічний аспект, психологічний механізм

Рябовол Т.А. Влияние психологической травмы на развитие функции прогноза. В статье рассматривается проблема недоразвития способности к